

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 21/2010 vp

Hallituksen esitys laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 15 päivänä kesäkuuta 2010 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta (HE 78/2010 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Matti Marttunen, oikeusministeriö
- poliisiylitarkastaja Keijo Suuripää, sisäasiainministeriö
- budjettisihteeri Niko Ijäs, valtiovarainministeriö
- hallitusneuvos Outi Luoma-aho, opetus- ja kulttuuriministeriö
- hallitussihteeri Heidi Manns-Haatanen, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö
- lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula
- käräjätuomari Kari Tuuli, Vantaan käräjäoikeus
- valtiosyyttäjä Jorma Äijälä, Valtakunnan-syyttäjänvirasto
- tutkija Venla Salmi, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

- poliisiylijohtaja Mikko Paatero, Poliisihallitus
- rikosylitarkastaja Jouko Salo, Helsingin poliisilaitos
- apulaispoliisipäällikkö Bo-Erik Hanses, Pohjanmaan poliisilaitos
- lakimies Tanja Välke, Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualue
- kehitysjohtaja Sari Laaksonen, Ensi- ja turvakotien liitto
- asianajaja Antti Riihelä, Suomen Asianajajaliitto
- lakimies Anne-Mari Mäkinen, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
- työympäristöasiantuntija Erkki Auvinen, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry
- lakimies Paula Ilveskivi, Akava ry
- oikeustieteen tohtori Henrik Elonheimo, Suomen Sovittelufoorumi ry
- pääsihteeri Hannele Varsa, tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- ma. rikosoikeuden professori Jussi Tapani.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- Opetushallitus
- Päijät-Hämeen syyttäjänvirasto
- Valtion työmarkkinalaitos
- Työterveyslaitos.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Esityksen mukaan lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta koskevaa säännöstä muutettaisiin

niin, että alaikäiseen ja läheiseen kohdistetut lievät pahoinpitelyt olisivat virallisen syytteen

alaisia. Suojan piirissä olevat läheiset yksilöitäisiin mahdollisimman tarkkarajaisesti.

Esityksessä ehdotetaan myös, että henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi kohdistettu lievä pahoinpitely olisi virallisen syytteen alainen.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2011.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Lievän pahoinpitelyn syyteoikeus

Rikoslain 21 luvun 5 §:n mukaan pahoinpitelystä tuomitaan se, joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Pahoinpitely on saman luvun 7 §:n mukaan lievä, jos teko, ottaen huomioon väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Henkinen väkivaltakin sisältyy tietyissä rajoissa pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistöön (HE 94/1993 vp).

Syyteoikeuden suhteen rikokset jaetaan virallisen syytteen alaisiin ja asianomistajarikoksiin. Perustunnusmerkistön mukainen pahoinpitely on virallisen syytteen alainen, kun taas lievä pahoinpitely on lähtökohtaisesti asianomistajarikos. Tämä merkitsee sitä, että syyttäjä saa pääsääntöisesti nostaa lievistä pahoinpitelystä syytteen ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta. Poliisi ei myöskään aloita esitutkintaa, jollei asianomistaja esitä rangaistusvaatimusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta lopetetaan.

Hallituksen esityksessä lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta esitetään muutettavaksi niin, että alaikäiseen ja läheiseen samoin kuin työntekijään hänen työtehtäviensä vuoksi kohdistetut lievät pahoinpitelyt olisivat virallisen syytteen alaisia. Rikoksen esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely eivät siten jatkossa olisi riippuvaisia asianomistajan rangaistusvaatimuksesta.

Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta katsoo, että lievään pahoinpitelyyn, joka kohdistuu alaikäiseen, läheiseen tai henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi, liittyy sellaisia erityispiirteitä, jotka tekevät rikoksen erityisen moitittavaksi. Vaikka nyt käsiteltävänä olevassa esityksessä ei ehdoteta lievän pahoinpitelyn rangaistavuuden ankaroittamista, jo sillä, että kyseisiin henkilöihin kohdistuneet lievät pahoinpitelyt muutetaan virallisen syytteen alaisiksi, voidaan osoittaa lainsäätäjän tiukentunutta suhtautumista kyseisiin tekoihin. Edellä esitettyyn viitaten lakivaliokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena sekä kannattaa esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymistä jäljempänä esitetyn huomioon ja muutosehdotuksin.

Lievä pahoinpitely läheissuhteessa

Läheissuhdeväkivalta on väkivaltaa, joka kohdistuu parisuhdekumppaniin, lapseen, vanhempaan, sukulaiseen tai muuhun läheiseen. Tällainen väkivalta on erityisen moitittavaa, koska sukupuolestaan riippumatta uhri on usein haavoittuva ja tekijästä jollain tapaa riippuvaisessa asemassa. Väkivaltaan liittyy usein myös fyysisistä tai psyykkistä alistamista, ja se voi olla toistuvaa. Lisäksi väkivalta tapahtuu tyypillisesti kotona, minkä tulisi olla turvallinen ympäristö. Lieväkin väkivalta läheissuhteessa voi aiheuttaa uhrissa ahdistuneisuutta, erityisesti jatkuessaan pitkään. Edellä mainitut erityispiirteet voivat vaikuttaa uhrin harkintaan saattaa asia viranomaisten tietoon ja tutkintaan. Läheissuhdeväkivallan arvioidaankin olevan mitä suurimmassa määrin piilorikollisuutta, koska uhri ei välttämättä painostuksen tai muun syyn vuoksi uskalla, kykene tai halua saattaa asiaa rikosproses-

suaaliseen menettelyyn. Nykytila siitä, että lievä pahoinpitely läheissuhteessa on asianomistajarikos, on siten monin tavoin ongelmallinen.

Lakivaliokunta kannattaa läheissuhteessa tehdyn lievän väkivallan muuttamista virallisen syytteen alaiseksi. Syyteoikeutta koskeva muutos parantaa uhrin asemaa ja on vahva signaali siitä, että lieväkään väkivalta läheissuhteessa ei ole hyväksyttävää eikä se ole osapuolten yksityisasiasia. Lisäksi muutos parantaa viranomaisten mahdollisuuksia puuttua läheissuhdeväkivaltaan. On oletettavaa, että muutos tuo viranomaisten käsiteltäväksi sellaisia tapauksia, jotka eivät aiemmin tulleet rangaistusjärjestelmän piiriin. Pikainen puuttuminen läheissuhdeväkivaltaan on tärkeää ottaen huomioon, että se on usein luonteeltaan toistuvaa. Lievää tekoa tutkitessa voi myös tulla esiin vakavampia tekoja.

Lakivaliokunta korostaa selvyyden vuoksi, että virallisen syytteen alaisuus ei merkitse rikosilmoituksen tekovelvollisuutta. Toisin sanoen silloinkin, kun kyse on virallisen syytteen alaisesta rikoksesta, teon tuleminen viranomaisten tietoon ja sitä kautta tutkintaan ja syyteharjintaan edellyttää sitä, että rikoksen uhri tai joku muu ilmoittaa teosta poliisille. Jos kukaan ei tee poliisille ilmoitusta, teko ei tule lainkaan viranomaisten tietoon. Virallisen syytteen alaisuus ei merkitse myöskään sitä, ettei asianomistajan tahdolla olisi lainkaan merkitystä. Viranomaisilla on jatkossakin lainsäädännön sallimissa rajoissa mahdollisuus soveltaa toimenpiteistä luopumissäännöksiä. Kuitenkin silloin, kun kyse on läheissuhteessa tapahtuvasta väkivallasta, lakivaliokunta katsoo, että toimenpiteistä luopumista on syytä käyttää harkiten.

Läheissuhdeväkivaltaan puuttumista ja sen ehkäisemistä on tärkeä tehostaa eri hallinnonaloilla ja muillakin keinoilla kuin rikosoikeudellisella sääntelyllä. Lakivaliokunta on kiinnittänyt tähän huomiota aiemminkin käsitellessään valtioneuvoston selontekoa Suomen ihmisoikeuspolitiikasta (LaVL 28/2009 vp — VNS 7/2009 vp). Tässä suhteessa valiokunta pitääkin myönteisenä muun muassa hallituksen poikkihallinnollista Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmaa, sillä kansainvä-

liset valvontaelimet ovat antaneet Suomelle useita huomautuksia siitä, ettei naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ole kyetty riittävästi puuttumaan. Vaikka läheissuhdeväkivallan uhreista enemmistö on naisia, läheissuhdeväkivaltaa ei kuitenkaan kokonaisuutena tarkastellen voida määritellä sukupuoliperustaiseksi, sillä se kohdistuu paitsi naisiin myös miehiin ja lapsiin.

Henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi kohdistuva lievä pahoinpitely

Jo voimassa olevassa rikoslaissa on erityissäännöksiä, jotka suojaavat eräitä virkamiesasemassa tai eräissä työtehtävissä toimivia henkilöitä. Tällaisia ovat virkamiehen väkivaltainen vastustaminen (RL 16:1) ja järjestystä ylläpitävän henkilön vastustaminen (RL 17:6). Mainitut rikokset ovat virallisen syytteen alaisia. Kuitenkaan sellainen virkamiehen toiminta, johon ei sisälly julkisen vallan käyttöä, sekä muut yksityissektorin tehtävät kuin järjestyksen ylläpitäminen eivät kuulu edellä mainittujen säännösten soveltamisalaan.

Väkivaltaa tai sen uhkaa voi nykyisin joutua kohtaamaan useissa muissakin virka- ja työtehtävissä kuin niissä, joista on annettu erityissäännöksiä. Nyt esitetäänkin, että henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi kohdistettu lievä pahoinpitely olisi virallisen syytteen alainen. Näin se syyteoikeusjärjestely, joka jo nykyisin koskee edellä mainituissa rikoslain erityissäännöksissä tarkoitettuja rikoksia, laajennettaisiin koskemaan myös muissa työ- ja virkatehtävissä kohdattua lievää väkivaltaa.

Lakivaliokunta katsoo, että myös työpaikaväkivaltaan liittyy erityispiirteitä, jotka puoltavat esitettyä syyteoikeuden muutosta. Esityksen perusteluista ilmenee, että työssä esiintyvä väkivalta ja sen uhka ovat työhön liittyvä terveys- ja turvallisuusriski. Tietyissä ammattiryhmissä riski joutua väkivallan tai sen uhan kohteeksi on muita ammatteja suurempi. Lisäksi työssä kohdatun väkivallan erityispiirre on se, ettei työntekijä pääse tilannetta pakoon. Rangaistusvaatimuksen esittämistä ei siten ole perusteltua eikä kohtuullista jättää työntekijästä riippuvaiseksi, kun väkivalta tai sen uhka liittyy

työhön ja tapahtuu työtehtävien hoitamisen aikana.

Esityksen perusteluista ilmenee, että työpaikkaväkivallan tyyppitilanne on se, että lievän pahoinpitelyn tekijänä on asiakas, vierailija tai muu työpaikan ulkopuolinen henkilö. Esitetyn säännöksen (lakiehdotuksen 21 luvun 16 §:n 1 momentin 3 kohta) sanamuoto on kuitenkin laaja-alaisempi, ja sen voi tulkita koskevan myös työpaikan henkilöstön sisäisiä riitatilanteita, kunhan lievä pahoinpitely kohdistuu henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan pääosa työsuojeluviranomaisten tietoon tulleesta työpaikkaväkivallasta koskee työpaikan ulkopuolelta tulevaa väkivaltaa tai sellaisen uhan torjuntaa. Sellaiset tapaukset, joissa kyse on ollut työpaikan henkilöstöön kuuluvien välisestä väkivallasta, ovat olleet yksittäistapauksia, joissa työsuojeluviranomainen on antanut tarpeelliset ohjeet työnantajalle väkivaltilanteiden selvittämiseksi työpaikalla. Työturvallisuus- ja työsuojelulainsäädännön nojalla työnantaja on velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta työssä. Edellä esitetty huomioon ottaen lakivaliokunta katsoo, että edellä tarkoitettu säännös tulee rajata nimenomaisesti koskemaan työpaikkaväkivallan tyyppitilanteita eli sellaisia, joissa rikoksentehtyjä on työyhteisön ulkopuolinen henkilö. Tämän esityksen yhteydessä ei siten valiokunnan näkemyksen mukaan ole tarpeen eikä perusteltua muuttaa lievää pahoinpitelyä, jonka on tehnyt työpaikan henkilöstöön kuuluva, esimerkiksi uhrin työtoveri tai esimies, virallisen syytteen alaiseksi. Myöskään ne esityksessä mainitut syyt, jotka puoltavat työpaikan ulkopuolisen henkilön työntekijään kohdistaman lievän pahoinpitelyn muuttamista virallisen syytteen alaiseksi, eivät samalla tavoin sovellu henkilöstön sisäisiin riitoihin niissäkään tilanteissa, joissa teko liittyy uhrin työtehtäviin. Valiokunta pitää kuitenkin tärkeänä, että nyt toteutettavaa muutosta jatkossa seurataan ja tarvittaessa arvioidaan myös työpaikan sisäisen väkivallan syyteoikeusjärjestelyjä.

Alaikäiseen kohdistuva lievä pahoinpitely sekä väkivalta kouluissa ja oppilaitoksissa

Alle 15-vuotiaaseen kohdistuva lievä pahoinpitely on jo nykyisin virallisen syytteen alainen. Nyt esitetään, että ikäraja nostetaan alle 18-vuotiaaseen. Esitys koskee paitsi tilannetta, jossa aikuinen pahoinpitelee lievästi nuoren henkilön, myös tilannetta, jossa sekä uhri että tekijä ovat nuoria henkilöitä eli 15–17-vuotiaita. Tutkimusten mukaan nuoret joutuvat aikuisia useammin väkivallan uhriksi ja suurin osa nuoriin kohdistuvasta väkivallasta on toisten nuorten tekemää.

Lakivaliokunta pitää ikärajan nostamista perusteltuna, sillä myös 15-, 16- ja 17-vuotiaat ovat erityisen suojelun tarpeessa. Kaikella väkivallalla on erityisen haitallisia vaikutuksia lapsiin ja nuoriin henkilöihin, ja näin on silloinkin, kun myös tekijä on alle 18-vuotias. Tämä on syytä ottaa huomioon myös syyteoikeusjärjestelyissä. Muutos tukee YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen toteutumista Suomessa. Sopimuksen 19 artiklan mukaan lapsia tulee suojella muun muassa kaikenlaiselta väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä. Valtion velvollisuus on ryhtyä toimiin lasten suojelemiseksi ja heidän oikeuksiensa turvaamiseksi.

Nuorten välisiä riitatilanteita esiintyy erityisesti kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ovat selvittäneet kouluille ja oppilaitoksille tehdyillä kyselyillä, millaisia häiriöitä ja ongelmatilanteita kouluissa on esiintynyt. Viimeisimmän kyselyn mukaan suurimmassa osassa kouluista esiintyi kiusaamista. Oppilaiden välistä fyysistä väkivaltaa esiintyi 74 prosentissa kouluista. Myös nuorten lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta koskevan kyselyn tulokset osoittavat, että erilaisia ongelmia, ikivaltaa tai väkivaltaa kuvaavia häiriötilanteita joudutaan koulujen ja oppilaitosten arjessa käsittelemään suhteellisen usein.

Saadun selvityksen mukaan perusopetuksessa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa on vuodesta 2003 lähtien ollut velvoitteet laatia kirjalliset ohjeet ja toimintamallit väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseksi, niihin

puuttumiseksi sekä seuraamiseksi. Opetushallitus viimeistelee parhaillaan täsmennyksiä ohjeistuksiin laatia väkivaltaa, kiusaamista ja häirintää koskeva suunnitelma. Suunnitelman tulee muun muassa kuvata toimenpiteet erilaisissa häiriötilanteissa ja yhteistyö huoltajien ja eri viranomaisten kanssa.

Kouluissa ja oppilaitoksissa on jo nykyisin käytössä erilaisia keinoja riitatilanteiden selvittämiseksi. Noin 75 prosenttia peruskouluista on mukana vuonna 2006 alkanessa KiVa-koulu ohjelmassa, jonka tarkoituksena on ehkäistä ja vähentää koulukiusaamista. Saadun tiedon mukaan ohjelman tulokset ovat hyvin lupaavia ja niiden voidaan olettaa tulevaisuudessa ehkäisevän kiusaamista myös lukioissa ja muissa toisen asteen oppilaitoksissa. Joissakin kouluissa ja oppilaitoksissa on käytössä Suomen Sovittelufoorumin kehittämä vertaissovittelu (Verso), jossa riitaa sovitellaan sovittelijoiksi koulutettujen oppilaiden kanssa. Lisäksi opetustoimen lainsäädäntöön sisältyy turvallista opiskeluympäristöä ja kurinpitoa koskevia säännöksiä, jotka mahdollistavat kurinpitotoimien kohdistamisen häiritsevään tai väkivaltaisesti taikka uhkaavasti käyttäytyvään oppilaaseen. Myös lastensuojelulliset toimet ovat mahdollista, jos lastensuojelun edellytykset täyttyvät. Saadun selvityksen mukaan oppilaiden välisiä riitatilanteita pyritään kouluissa ja oppilaitoksissa selvittämään ensisijaisesti edellä mainituilla keinoilla.

Lakivaliokunta painottaa, että 15—17-vuotiaisiin kohdistuvien lievien pahoinpitelyjen muuttamisella virallisen syytteen alaisiksi ei ole tarkoitus tuoda muutosta niihin edellä kuvattuihin käytäntöihin, joita kouluissa ja oppilaitoksissa jo nykyisin noudatetaan oppilaiden välisissä riitatilanteissa. Kuitenkin sellaisissa tapauksissa, joissa koulun sovinnolliset tai kurinpidolliset keinot ovat riittämättömät, on syytä harkita rikosoikeudellisia keinoja, vaikkakin rikosoikeuteen tulee jatkossakin turvautua vain rajoitetusti ja viimesijaisena keinona. Koulussa tapahtuvaa kiusaamista ja väkivaltaa ei pidä vähentää. Oleellista on, että oppilaiden välisiin riitatilanteisiin reagoidaan aina mahdollisimman varhain ja päättäväisesti.

Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, ettei virallisen syytteen alaisuus merkitse velvollisuutta tehdä rikosilmoitusta. Esitys ei siten merkitse koululle tai lastensuojeluviranomaisille velvollisuutta ottaa yhteyttä poliisiin. Nuorella itsellään samoin kuin hänen vanhemmillaan on nykyiseen tapaan lievässäkin pahoinpitelyssä oikeus ilmoittaa tapauksesta poliisille niin halutessaan. Viranomaisilla on kuitenkin mahdollisuus päättää toimenpiteistä luopumisesta. Näin on erityisesti, jos kyse on lievästä teosta eikä uhrin ja tekijän voimasuhteissa ottaen heidän ikänsä ja muut seikat huomioon ole epäsuhtaa.

Edellä mainitun Opetushallituksen ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kyselyn mukaan viidenneksessä kouluista on esiintynyt myös tilanteita, joissa oppilas on uhannut opettajaa väkivallalla. Opettajia suojataan jo nykyisin edellä mainituin rikoslain erityissäännöksin, kun kyse on virkatehtävistä, joihin liittyy julkisen vallan käyttöä. Näissä tehtävissä kohdattu virkamiehen vastustaminen on jo nykyisin virallisen syytteen alaista. Esityksen myötä virallisen syytteen alaiseksi tulisi myös lievä pahoinpitely, joka kohdistuu opettajaan sellaisissa tehtävissä, joihin ei liity julkisen vallan käyttöä (lakiehdotuksen 21 luvun 16 §:n 1 momentin 3 kohta).

Viitaten edellä työpaikkaväkivallan osalta esitettyyn lakivaliokunta puoltaa esitystä myös tältä osin. Oppilaan opettajaan kohdistaman lievän pahoinpitelyn käsittelyssä on kuitenkin otettava huomioon opettajan ja oppilaan välinen kasvatuksellinen ja opetuksellinen erityissuhde samoin kuin se, että tekijänä on usein alaikäinen. Lakivaliokunta katsookin, että myös näissä tilanteissa muut kuin rikosoikeudelliset keinot ovat ensisijaisia. Myöskään tältä osin ei ole tarkoitus tuoda muutosta niihin käytäntöihin, joiden avulla opettajan ja oppilaan väliset riitatilanteet pyritään kouluissa ja oppilaitoksissa nykyisin selvittämään.

Lakivaliokunta pitää tärkeänä, että kouluja ja oppilaitoksia tiedotetaan siitä, että jatkossakin koulujen ja oppilaitosten nykyiset käytännöt riitatilanteiden ratkaisemisessa ovat rikosoikeudellisiin keinoihin nähden ensisijaisia. Jotta

koulujen ja oppilaitosten käytännöt ja menettelytavat niin oppilaiden välisissä kuin myös opettajiin kohdistuvissa väkivaltatilanteissa olisivat mahdollisimman yhteneväiset, on ohjeistuksen riittävyteen sekä koulujen ja oppilaitosten menettelytapojen seurantaan kiinnitettävä huomiota.

Voimavarat ja koulutus

Esityksessä arvioidaan, että läheissuhdeväkivaltaa koskeva syyteoikeuden muutos tuo rangaistusjärjestelmän piiriin kaikkiaan noin 5 000 uutta tapausta. Myös muut esitetyt syyteoikeuden laajennukset lisäävät viranomaisten työtä. Esityksen mukaan tuomioistuinten lisävoimavarojen tarve on noin 1 miljoonaa euroa ja syyttäjien 0,5 miljoonaa euroa. Poliisin osalta esityksessä kuitenkin todetaan, että vaikka muutos jossain määrin lisää poliisin työtä, uudistus voidaan sisäasiainministeriön mukaan toteuttaa poliisin osalta ilman lisäresursseja. Hallituksen esityksessä valtion talousarvioksi vuodelle 2011 (HE 126/2010 vp) uudistuksesta johtuvat tuomioistuinten ja syyttäjien lisäresurssitarpeet on otettu huomioon, mutta poliisin määrärahoihin ei sisälly korotuksia.

Saadun selvityksen mukaan esityksen rangaistusjärjestelmän piiriin tuomissa uusissa tapauksissa poliisin on jatkossa toimitettava esitutkinta. Kotihälytyksen yhteydessä poliisin on myös nykyistä tarkemmin selvitettävä tapahtumia näytön hankkimiseksi. Lakivaliokunnan näkemyksen mukaan uudet tapaukset lisäävät poliisin työtä siinä määrin, että uudistuksen tavoitteiden toteuttamiseksi on välttämätöntä huolehtia siitä, että myös poliisilla on riittävät voimavarat uudistuksen toimeenpanemiseen. Esityksestä aiheutuva työmäärän lisäys ei myöskään saa vaarantaa tai heikentää poliisin mahdollisuuksia selvittää ja tutkia muita rikoksia. Lakivaliokunta on kiinnittänyt poliisin voimavarojen riittävyteen huomioita myös käsitellessään valtion vuoden 2011 talousarvioesitystä (LaVL 13/2010 vp).

Syyteoikeuden muutos edellyttää myös koulutuksesta huolehtimista. Erityistä huomiota tulee kiinnittää poliisin koulutukseen ottaen hu-

mioon, että läheissuhdeväkivalta tulee nykyistä laajemmin tutkintaan. Koulutusta on tarpeen antaa muun muassa läheissuhdeväkivallan tunnistamisesta ja kohtaamisesta.

Yksityiskohtaiset perustelut

Laki rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta

16 §. Yleisperusteluissa esittämäänsä viitaten lakivaliokunta ehdottaa, että pykälän 1 momentin 3 kohta täsmennetään koskemaan sellaista lievää pahoinpitelyä, joka kohdistuu henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi eikä rikoksenteijä kuulu työpaikan henkilöstöön. Virallisen syyteen alaiseksi tulisi siten lievä pahoinpitely, jonka on tehnyt esimerkiksi asiakas, vierailija tai muu näihin rinnastettava henkilö. Lievä pahoinpitely, jossa uhri ja rikoksenteijä kuuluvat työpaikan henkilöstöön, jäisi säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Asianomistajarikoksiksi jäisivät siten esimerkiksi tilanteet, joissa työntekijä pahoinpitelee lievästi toisen työoverinsa, esimies pahoinpitelee lievästi alaisensa tai alainen pahoinpitelee lievästi esimiehensä.

Lakivaliokunta korostaa, että ilmaisua "työpaikan henkilöstö" on tarkoitus tulkita laajalaisesti. Ilmaisua kattaa paitsi tilanteen, jossa uhri ja tekijä ovat saman työnantajan palveluksessa, myös tilanteen, jossa he työskentelevät fyysisesti samassa työpaikassa, vaikkakin ovat eri työnantajien palveluksessa. Kohtaa ei siten sovellettaisi lievään pahoinpitelyyn, joka tapahtuu esimerkiksi rakennustyömaalla työskentelevien eri työnantajien palveluksessa olevien henkilöiden välillä. Tällaisissa tilanteissa rikoksen vieminen rikosprosessiin olisi nykyiseen tapaan asianomistajasta riippuvainen.

Hallituksen esityksessä on varsin seikkaperäisesti käsitelty, mitä edellytyksellä "työtehtäviensä vuoksi" tarkoitetaan ja mitä ovat säännöksen soveltamisalaan kuuluvat tyyppitilanteet. Säännöksen soveltaminen ei esimerkiksi edellytä sitä, että teon olisi tullut tapahtua työpaikalla, vaan teko voi tapahtua esimerkiksi asiakkaan kotona hoivatilanteessa. Perusteluista ei kuitenkaan ilmene, sisältävätkö työmatkat

säännöksen soveltamisalaan. Lakivaliokunta katsoo, että virallisen syytteen alaisuuteen tulee kuulua lähinnä sellaiset tilanteet, joissa henkilö joutuu väkivallan tai sen uhan kohteeksi työtehtäviensä vuoksi sinä aikana, jona hän hoitaa työtehtäviään. Kun henkilö on matkalla kodista töihin tai töistä kotiin, hänen ei voida katsoa hoitavan työtehtäviään. Myöskään ne työpaikkaväkivallan erityispiirteet, jotka ylimalkaan ovat esityksen taustalla, eivät lähtökohtaisesti liity työmatkaan. Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta katsoo, ettei lievä väkivalta matkalla kotoa töihin tai töistä kotiin kuulu säännöksen soveltamisalaan. Tällaisissa tilanteissa uhri voi kuitenkin itse nykyiseen tapaan tehdä asiasta rikosilmoituksen ja vaatia rangaistusta tekijälle.

Esityksen valiokuntakäsittelyssä on noussut esiin myös kysymys siitä, tulisiko työntekijöiden suojaa pahoinpitelyn uhrina parantaa säätämällä rikosilmoituksen tekeminen työnantajan velvollisuudeksi. Lakivaliokunta toteaa, että rikoksiin kohdistuvaa laajaa ilmiantovelvollisuutta ei pidetä Suomen oikeusjärjestykseen soveltavana. Rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä on katsottu, että ilmiantovelvollisuutta voidaan pitää perusteltuna lähinnä silloin, kun sen kohteena oleva rikos on erittäin vakava, luonteeltaan harkittu ja sisältää järjestelmällistä valmistelua, kohdistuu tärkeään suojeltavaan

oikeushyvään ja rikos tai sen jatkaminen on ilmiannon tapahduttua estettävissä (HE 6/1997 vp). Se, että kaikille työnantajille säädettäisiin yleinen velvollisuus tehdä rikosilmoitus kaikista työpaikkaväkivaltapauksista, merkitsisi huomattavaa muutosta nykytilanteeseen nähden.

Rikoslakiin sisältyy muitakin asianomistajarikoksia, jotka voivat kohdistua työntekijään hänen työtehtäviensä vuoksi. Tällaisia ovat muun muassa kunnianloukkaus (RL 24:9) ja laitton uhkaus (RL 25:7). Toisin kuin henkeen ja terveyteen kohdistuvissa pahoinpitelyrikoksissa edellä mainitut rikokset kohdistuvat yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamiseen tai vapautteen ja ne voivat käytännössä olla hyvinkin erilaisia ja myös subjektiivisesti värittyneitä. Lakivaliokunta katsookin, että mainituissa rikoksissa on jatkossakin perusteltua, että päätösvalta rikosprosessin aloittamisesta säilyy uhrilla itsellään.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotus).

Valiokunnan muutosehdotus

Laki

rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain (39/1889) 21 luvun 16 §, sellaisena kuin se on laissa 578/1995, seuraavasti:

21 luku

Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

16 §

Syyteoikeus

Virallinen syyttäjä saa nostaa syytteen lievästä pahoinpitelystä vain, jos asianomistaja il-

LaVM 21/2010 vp — HE 78/2010 vp

moittaa rikoksen syyteeseen pantavaksi taikka (2 mom. kuten HE)
teko on kohdistunut _____

(1 ja 2 kohta kuten HE)

3) henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi,
eikä rikoksentekijä kuulu työpaikan henkilös-
töön.

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

Helsingissä 9 päivänä marraskuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Janina Andersson /vihr	Jari Larikka /kok
vpj.	Anna-Maja Henriksson /r	Outi Mäkelä /kok
jäs.	Esko Ahonen /kesk	Pirkko Ruohonen-Lerner /ps
	Kalle Jokinen /kok	Tero Rönni /sd
	Oiva Kaltiokumpu /kesk	Kari Uotila /vas
	Sampsa Kataja /kok	Mirja Vehkaperä /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila.